

Jan Brzechwa

W

Wiersze o śmierci

wstęp i opracowanie edytorskie
Monika Urbańska
Jowita Podwysocka

LITERATUROZNAWSTWO

EDYCJE KRYTYCZNE

**Wiersze
o śmierci**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Jan Brzechwa

Wiersze o śmierci

wstęp i opracowanie edytorskie

Monika Urbańska

Jowita Podwysocka

Monika Urbańska (ORCID: 0000-0002-7965-8547) – Uniwersytet Łódzki
Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Polskiej i Logopedii
Zakład Literatury Dawnej, Edytorstwa i Nauk Pomocniczych, 90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

RECENZENT

Michał Januszkiewicz
Jerzy Smulski

REDAKTOR INICJUJĄCY

Urszula Dzieciatkowska

REDAKCJA NAUKOWA

Jowita Podwysocka
Monika Urbańska

KOREKTA

Jowita Podwysocka
Monika Urbańska

SKŁAD I ŁAMANIE

Jowita Podwysocka

KOREKTA TECHNICZNA

Wojciech Grzegorzczak

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efactoro.pl

Zdjęcie wykorzystane na okładce: Jan Brzechwa PAP/CAF

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ

© Copyright by Spadkobiercy Jana Brzechwy

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2023

Książka finansowana w ramach funduszu rozwoju naukowego Wydziału Filologicznego UŁ

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.10894.22.0.M

Ark. druk. 10,0

ISBN 978-83-8331-144-9

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-237 Łódź, ul. Matejki 34a

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 635 55 77

SPIS TREŚCI

<i>Exegi monumentum</i> Jana Brzechwy	9
Wiersze	25
Oblicza zmyślone (1926)	25
Śmierć zwierzęca	25
Tajemnica	27
Ludzie leśni	29
Zasadzka	31
Owej nocy pamiętnej	35
Chałupa	36
Rozmowa	39
Schadzka	41
Agonia	43
Dzień dzisiejszy	44
Talizmany (1929)	45
*** [Leżą umarli...]	45
Elegia	46
Rozstanie	47
Te same usta	48
Trzeci krąg (1932)	49
Śmierć	49
Warkocze	51
Przepowiednia	53
Wiersz powszedni	54
„Skamander” 1935, nr 61	57
Noc w ogrodzie	57
Piołun i obłok (1935)	59
Poranek lipcowy	59
Polka	61
Pierścień	62
Nie ma nic, moja miła	63
Elegia pożegnalna	64
*** [Jakaż jest miara życia mojego...]	65
Pocieszenie	66
Dym	67

Ballada o pannie	68
Sonata księżycowa	69
„Skamander” 1937, nr 84–86	71
Biały wiersz	71
Życie upadłe	72
Imię wielkości (1938)	73
W Belwederze	73
Pogrzeb	74
Serce	76
W niebie	77
Testament	79
Strofy o planiu sześciolatkiem (1951)	81
Liryczne intermezzo	81
Cięte bańki (1952)	83
Człowiek nie umiera	83
Wiersze wybrane (1955)	87
Lato	87
Liryka mego życia (1968)	89
Taktowne umieranie	89
Niebo i piekło	90
Podsumowanie	91
Bezpotomność	92
Spóźnione refleksje	93
Pogoda ducha	94
Faust	95
Anioł	96
Ostatnia młodość	98
Sen wieczny	99
Liryczny uśmiech	100
W dobie choroby	101
Nieostrożność	102
Ludzie	103
Ziemia ojczysta	104
Cień dwoisty	106
Dzień zaduszny	107
Kości	108
Ojciec	110
Za wcześnie	111
Dziecko	112
Do podlotka	113

Banita	114
Przebaczenie	115
Zazdrość [Nie umiem gryźć...]	117
Fatalizm	118
Niebo i ziemia	119
Małość	120
Oczekiwanie	121
Wezwanie	122
Opacz	123
Komentarz edytorski	133
Wykaz znaków i skrótów	133
Opis źródeł	135
Zasady transkrypcji	145
Aparat krytyczny	147
Alfabetyczny spis utworów	159

EXEGI MONUMENTUM JANA BRZECHWY

Ostatni tom Brzechwy, *Liryka mego życia*, ma interesujący układ, odwrotnie chronologiczny. Rozpoczynają go liryki pisane przed śmiercią, kończą wiersze młodzieńcze. Tym samym czytelnik rozpoczyna lekturę od „ostatniego słowa” — tekstów, które traktować można jako próbę rozrachunku i poetyckiego testamentu. Kilkanaście pierwszych wierszy tomu poświęconych jest zagadnieniu śmierci. Rozmowa z córką poety, Krystyną Brzechwą-Reyzz skłoniła mnie do refleksji, że choć Brzechwa pisał o starości, tak naprawdę nie dożył jej ani metrykalnie, ani nie odczuwał psychicznie; nie umarł „ze starości”, ale w konsekwencji trwającej kilkanaście lat choroby. Już w latach 40. XX wieku, mieszkając w Łodzi, odczuwał pierwsze jej symptomy. Z poważnymi dolegliwościami kardiologicznymi mierzył się natomiast od 1953 roku, kiedy przeszedł pierwszy, rozległy zawał. W 1956 roku trafił do lecznicy rządowej, jednak już rok później odmówiono mu kuracji z powodu przeciążenia lecznicy¹. Od tej chwili poeta dokonywał — posłużę się tu określeniem Heideggera — „wybiegania ku śmierci”, aczkolwiek u Brzechwy nie oznaczało to radykalnego wygaszania świata codziennego, wyłoniło natomiast sens bycia. Perspektywa śmierci nie wyeksponowała nowych horyzontów — umocniła poetę w tym, co dla niego najważniejsze.

***

*W dobie choroby*²

W wierszach traktujących o starzeniu Brzechwa posługiwał się humorem i ironią. Sześćdziesięcioletni poeta zdradzał, że żyje tak, jak w czasach swej młodości:

Gdy przestąpiłem sześćdziesiątkę, to postanowiłem sobie ostatnie lata życia wykorzystać głównie dla przyjemności. Czerpać gdzie się da, co się da i skąd się da, chwytając całą radość życia, dobrze zjeść, dobrze wypić, pograć w brydża czy w króla, no i jeszcze jedno — posyłać kwiatki ładnym kobietom. W sumie, póki można, korzystać ze smaku świata. Taki oto ze mnie jest staruszek³.

1 M. Urbanek, *Brzechwa nie dla dzieci*, Warszawa 2013, s. 222–223

2 Ustalenia tu przedstawione zaprezentowałam Hermeneutycznemu Kołu Wydziału Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w 2013 r. Opublikowane zostały na stronie internetowej Koła jako tekst: M. Urbańska: „Nie te sily już i rzutkość nie ta, ale w głowie wciąż raj dla Mahometa” — potyczki ze starością Jana Brzechwy (<https://docplayer.pl/31021574-Nie-te-sily-juz-i-rzutkość-nie-ta-ale-w-glowie-wciąż-raj-dla-mahometa-potyczki-ze-staroscia-jana-brzechwy.html>).

3 Zob. M. Rusinek, *Kwiat niezapominajki*, [w:] *Akademia pana Brzechwy. Wspomnienia o Janie Brzechwie*, pod red. A. Marianowicza, Warszawa 1984, s. 89.